

CERCETĂRI PERIEGHETICE PE MALUL LACULUI SIUTGHIOI

de MIHAI IONESCU

În cadrul regiunii dintre Dunăre și Marea Neagră, aria de nord a Constanței, cuprinzând malurile vestice și sud-vestice ale lacului Siutghiol, reprezintă, din punct de vedere arheologic, una din zonele cele mai bogate în vestigii antice. Importanța acestor urme, care se situează în teritoriul tomitan a fost semnalată încă de către V. Pârvan¹ și subliniată de R. Vulpe² și mai ales de Al. Suceveanu³ în lucrări privind viața economică, administrativă, culturală și religioasă, precum și evoluția istorică a acestei zone.

Cercetarea litoralului vest-pontic a căpătat contur atit prin efectuarea săpăturilor arheologice sistematice la Histria, Tomis și Callatis, cit și prin apariția unor lucrări de sinteză, cum sînt cele ale lui Al. Suceveanu⁴ și A. Aricescu⁵. În ultima vreme, cercetările arheologice sînt completate de cele aerofotogrametrice⁶ și de cele privind structura geologică a zonei litorale de la nord de Constanța⁷.

În urma perieghazelor pe care le-am efectuat începînd cu punctul „Pescărie” și urmînd apoi malul vestic și sud-vestic al lacului Siutghiol, avem de semnalat următoarele puncte de interes arheologic⁸.

1. În punctul numit „Pescărie”, unde în anul 1969 au apărut ape-ducte de tip *canalis structilis*, semnalate de M. Bucovală⁹ și apoi de Gh. Papuc¹⁰, au fost descoperite acum și fragmente ceramice romane tîrzii.

2. La 2 km nord-vest de punctul „Pescărie”, se găsește un promontoriu avînd înălțimea maximă, în partea sa estică și nordică, de aproape 8 m. Din această zonă provin fragmente dintr-o ceramică poroasă, de factură geto-dacică, insuficient de arsă și avînd ca degresant nisip, precum și fragmente ceramice romane timpurii, torți de amfore și cărămizi cu dimensiunile de 34 × 34 × 4 cm. Tot de aici mai notăm opaițe fragmentare data-bile în sec. II—III e.n., fragmente de marmură și fragmente ceramice romane tîrzii, la care se adaugă fragmente ceramice feudal-timpurii. Pe suprafața promontoriului apar fragmente arhitectonice, bucăți de coloane

¹ V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 77. 129; idem, *Începuturile neîții romane la gurile Dunării*, București, 1923, *passim*; idem, *Ausonia*, 10, 1921, p. 187—208.

² R. Vulpe, *HAD*, p. 95—280; idem *DID*, II, p. 13—292.

³ Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană (sec. I—III e.n.)*, București, 1977.

⁴ Al. Suceveanu, *RRH*, 13, 1974, 2, p. 217—238; idem, *RRH*, 20, 1981, 4, p. 605—614.

⁵ A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană*, București, 1977.

⁶ M. Bucovală, Gh. Papuc, *Pontica*, 13, 1980, p. 285—293; idem, *Pontica*, 14, 1981, p. 211—216; idem, *Materiale — Brașov*, 1983, p. 352—354; A. Opaiț, *Materiale — Oradea*, 1979, p. 325—331; Al. S. Ștefan, *Monumente istorice și de artă*, 46, 1977, 2, p. 15—25; idem, în *Akten des XI Internationalen Limeskongresses*, Budapesta, 1977, p. 451—465.

⁷ G. Caraivan, *Pontica*, 18, 1985, p. 9—12.

⁸ Numerele din text corespund celor de pe hartă.

⁹ M. Bucovală, *Pontica*, 3, 1970, p. 204—208.

¹⁰ Gh. Papuc, *Pontica*, 15, 1982, p. 163—164.

din calcar și slabe urme de zidărie, însă nimic nu lasă să se întrevadă urme de ziduri de incintă (fig. 11, 1, 2).

Apar în schimb urmele unui val orientat SV—NE cu lungimea de circa 100m, mult aplatizat și, dacă a existat un zid de incintă¹¹, el a

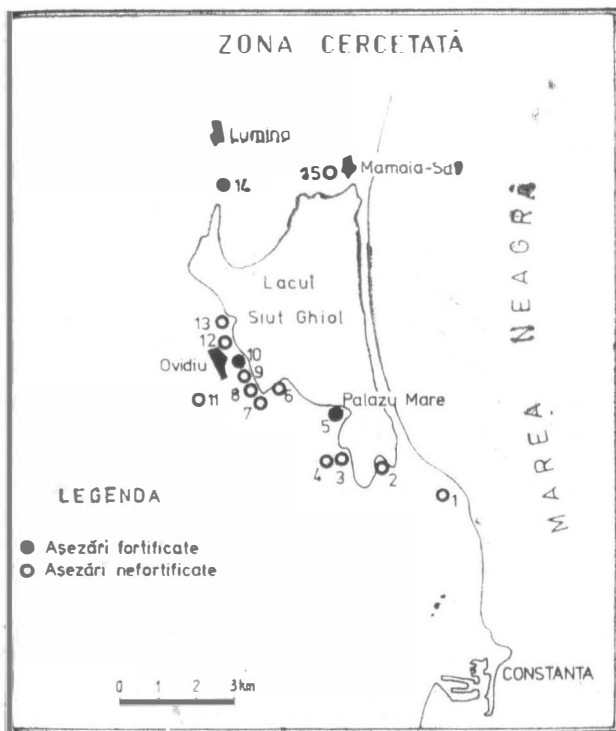

Fig. 1. Harta zonei cercetate.

fost, foarte probabil, distrus de construcția unui rezervor și a bazei nautice a I.P.M.C. Constanța.

La aproximativ 1,5 km nord-vest de promotoriul mai sus amintit se conturează o ridicare a terenului, de natură calcaroasă, ce formează un ieșind în lac. Înălțimea de la nivelul lacului este de circa 3 m, capul înaintind către nord-est aproape 50 m. Probabil că în antichitate era mult mai întins, deoarece în această zonă a lacului procesul de eroziune a malurilor este deosebit de accentuat¹².

Faptul este dovedit și de numeroase fragmente ceramice prezente pe fundul lacului în dreptul promotoriului. În extremitatea dinspre lac, acolo unde malul s-a prăbușit, sînt vizibile în profil straturi de cultură însemnînd o grosime de circa 1 m ajungînd pînă la calcar. Sub humus urmează un strat de dărîmături, iar apoi două sau chiar trei niveluri de locuire. Pe suprafața promotoriului apar fragmente ceramice elenistice cu firnis

¹¹ M. Bucovală, Gb. Papuc, *op. cit.*, p. 354.

¹² A. Breier, *Lacurile de pe litoralul românesc al Mării Negre*, București, 1976, p. 147.

negru, fragmente de amfore romane (sec. I—II e.n.), farfurioare din pastă fină, cănițe și fragmente ceramice romane târzii (fig. 11, 3, 4).

Este posibil ca în antichitate promontoriul să fi fost apărat spre uscat de un val de pământ, cu șanț la vest, având în vedere că drumul de

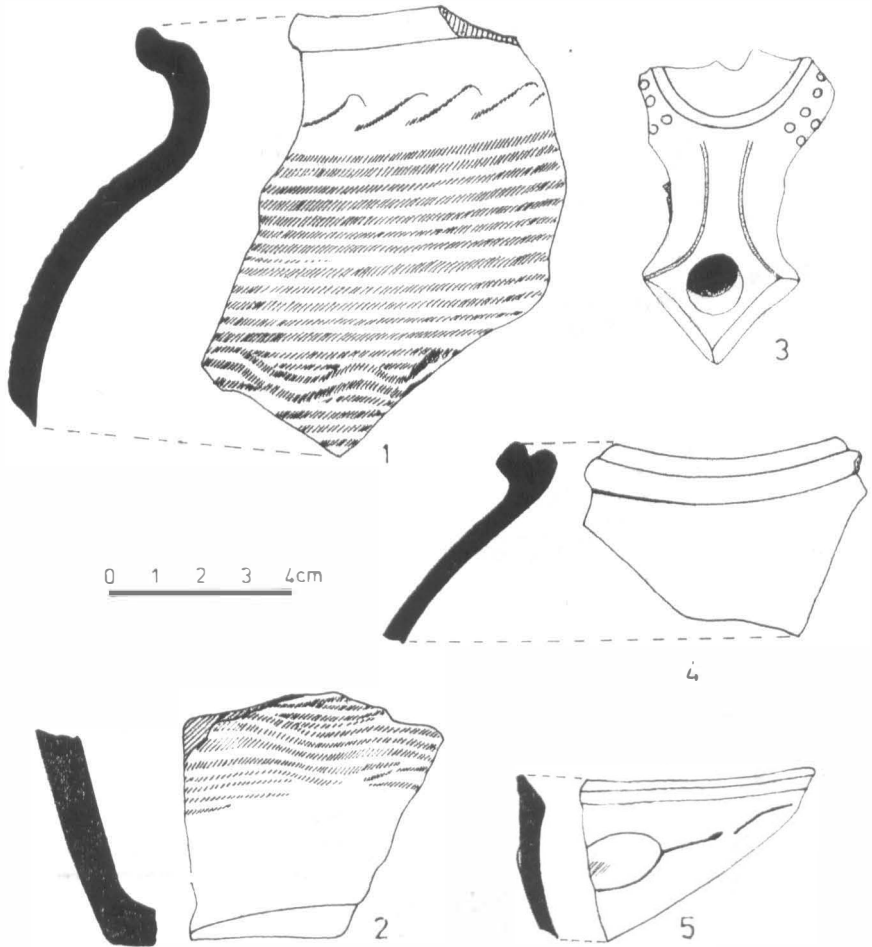

Fig. 11. Fragmente ceramice din așezările notate cu numerele 2, 3, 13.

țară ce-i mărginește partea dinspre uscat trece printr-o albieră, iar promontoriul e mai înalt cu aproape 1,5 m la marginea drumului.

4. La 300 m spre vest, între drumul național Constanța — București și punctul amintit, pe o suprafață mai ridicată de aproximativ 50×100 m, au apărut după arătură fragmente ceramice romane databile în sec. IV—VI e.n., amfore, străchini și farfurii din pastă cărămizie-gălbuie. Tot de aici provin două fragmente dintr-o farfurie de tip *terra-*

stampata, databile în sec. V—VI e.n.¹³, opaițe fragmentare, bucăți de marmură probabil de la plăcajele unor ziduri interioare, precum și jumătate din corpul unui *mortarium* de calcar de dimensiuni mijlocii (fig. III,

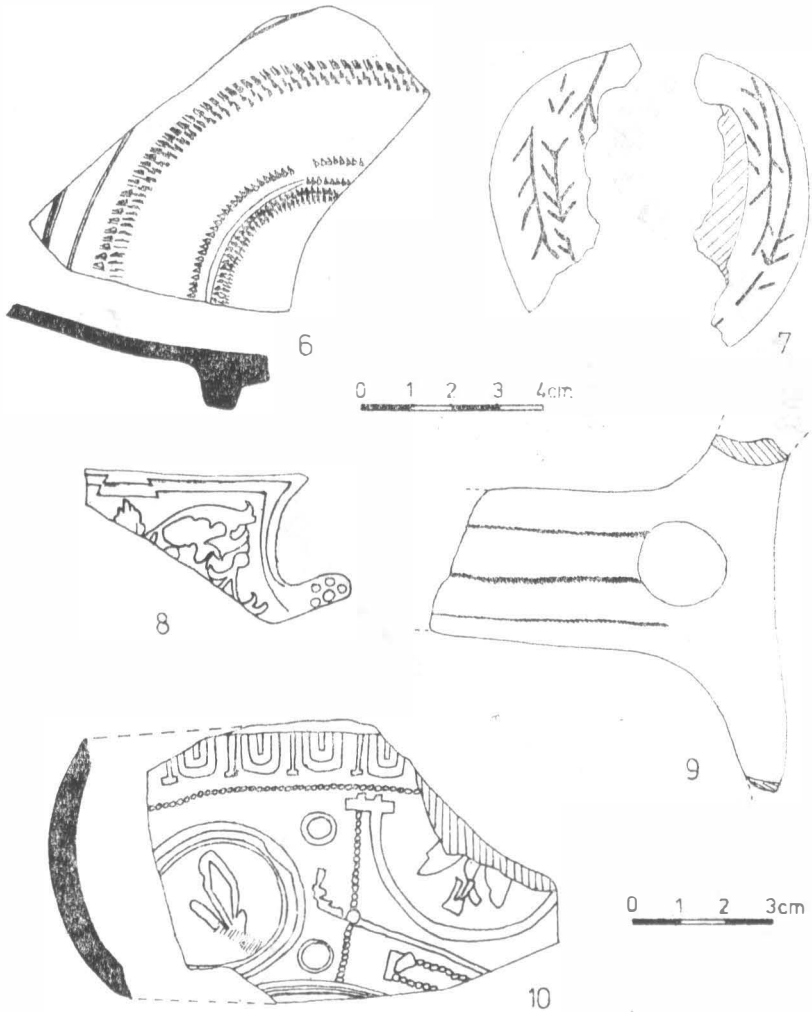

Fig. III. Fragmente ceramice din așezările notate cu numerele 4, 11.

6, 7). Densitatea fragmentelor ceramice, raportată la suprafața relativ întinsă, constituie pentru noi un argument în favoarea unei locuiri intense în acest punct.

¹³ J. W. Hayes, *Late roman pottery*, Londra, 1972, p. 349 (Autorul datează această categorie ceramică între 470—580 e.n.); M. Munteanu, Gh. Papuc, *Pontica*, 9, 1976, p. 150, pl. III, fig. 8, a, b, c.

5. Pe o peninsulă cu baza de aproximativ 1 km, pe care se situează azi comuna Palazu Mare, aproape de frontul ei estic, a fost localizată o fortificație de tip *burgus* cu dimensiunile de 15×25 m¹⁴, distrusă în mare parte. Fragmentele ceramice și cărămizile descoperite îndreptățesc datarea în sec. IV—VI e.n.¹⁵. După cum se știe, la Palazu Mare este atestată epigrafic o așezare rurală romană, anume *vicus Sc (apt) Jia*¹⁶.

6. În locul numit „Malul Alb”, în partea de nord-vest, pe plaja îngustă și pietroasă, a fost descoperit și cercetat tronsonul unui apeduct de tip *canalis structilis*, care se păstrează în întregime, având direcția NV—SE¹⁷.

7. În valea ce mărginește acest promontoriu la nord-vest, cunoscută sub numele de „Canara”, a fost localizat un nou tronson de apeduct, care reprezintă o ramificație a apeductului descoperit la Malul Alb și Cișmea. Se păstrează în întregime și are direcția SV—NE¹⁸.

8. La câteva sute de metri spre nord, pe plaja din spatele „Popasului Cișmea” au fost descoperite și cercetate trei apeducte, două din ele aflându-se în apă, au direcția NNW—SSE, iar blocajul aproape distrus de apa lacului; toate, precum și cele semnalate la „Malul Alb”, par a fi parte componentă a apeductului de la Ovidiu¹⁹.

9. Pe aceeași plajă, la 200 m către nord, în urma unui sondaj efectuat de Gh. Papuc, la care am participat, pentru urmărirea traseului apeductului, au apărut câteva blocuri mari de piatră de $40 \times 65 \times 100$ cm, reprezentând temelia unei construcții.

10. La 800 m nord de acest punct, în dreptul insulei Ovidiu, se află cunoscutul *castellum* de la Ovidiu²⁰, de unde provin numeroase fragmente ceramice și cărămizi²¹. Osemintele umane și fragmentele ceramice apărute după arătură în via și grădina de la vest ne îndreptățesc să presupunem existența unei necropole. Cota extrem de ridicată a apelor lacului a împiedicat cercetările în ultimii ani.

11. La peste 1 km vest față de *castellum*, la marginea șoselei de centură, pe o mică colină, semnalăm o așezare de epocă romană. Fragmentele ceramice recoltate la sol sînt databile în sec. II—IV e.n.

12. Pe malul lacului, în partea de nord a *castellum*-ului au fost cercetate patru porțiuni ale unui apeduct de tip *canalis structilis* ce are *caput aquae* la 800 m nord de *castellum*²².

13. În imediata apropiere se află un mic promontoriu, erodat și el de ape, dovadă fiind stîncile de șist verde care ies la iveală pînă la 100 m depărtare de țărni. Aici a funcționat, pînă în anii 1950, o carieră de piatră; în urma cercetărilor de teren nu am putut stabili decît că excavațiile au distrus cu totul o așezare romană, pe care fragmentele ceramice ne îndrep-

¹⁴ M. Bucovală, Gh. Papuc, *op. cit.*, p. 354.

¹⁵ Informație Gh. Papuc.

¹⁶ I. Stoian, ISM, II, 1987, nr. 137 (22).

¹⁷ Gh. Papuc, *op. cit.*, p. 163.

¹⁸ Informație Gh. Papuc.

¹⁹ Gh. Papuc, *op. cit.*, p. 162 și urm.

²⁰ M. Bucovală, Gh. Papuc, *Pontica*, 13 1980, p. 275—283; idem, *Pontica* 14, 1981, p. 211—216; idem, *Materiale -- Brașov*, 1981, p. 352—354. Subsemnatul a participat ca student la cercetările de la Ovidiu în anii 1979—1985.

²¹ TRR, I, 35, București, 1969, p. 56.

²² Gh. Papuc, *op. cit.*, p. 163.

tătesc să o datăm în sec. I—III e.n. Predomină ceramica din pastă fină, vasele mici, străchinile, urcioarele și opaițele fragmentare (fig. II, 5). Construcțiile moderne ridicate în partea de vest, chiar la plecarea promontoriului spre apă, precum și excavațiile efectuate, nu permit să stabilim dacă așezarea a fost apărată de un val, sau de un alt sistem de fortificație.

14. La peste 4 km nord-nord-est, între termocentrala de la Ovidiu și fabrica „Munca” la extremitatea de nord a lacului, pe o suprafață mare, semnalăm o așezare romană. Fragmentele ceramice recoltate sînt databile din sec. I e.n. pînă la sfîrșitul sec. VI e.n. În partea de vest, spre șoseaua națională Constanța-Tulcea, la suprafață, au apărut blocuri mari de piatră ce au fost legate între ele cu mortar, care are în compoziție var, nisip de rîu și fragmente ceramice, care prezintă aceeași structură cu acela utilizat în ultima perioadă de construcție a *castellum*-ului de la Ovidiu.

Zidul pare să fi avut o grosime de peste 3 m, iar traseul său se pierde în spațiul ocupat spre nord-vest de clădirea și curtea fabricii „Munca”. Modul de construcție și sistemul de legare al mortarului, același cu cel de la Ovidiu, permit încadrarea construirii incintei în perioada romană tîrzie. Pe o suprafață mare, alît în zona pe care o presupunem ca fiind intramurană, ca și în afară, au apărut fragmente de amfore timpurii, *terra sigillata*, străchini, farfurii, platouri, databile în sec. I—III e.n. Majoritatea ceramicii, compusă din fragmente de opaițe, farfurioare de tip *terra stampata*, cănițe și urcioare de proveniență microasiatică, este de factură romană tîrzie. De aceeași proveniență par a fi fragmentele de pahare, ungentarii și cănițe de sticlă (fig. III, 8, 9, 10).

15. La Mamaia-sat sînt atestate vestigii ale unei așezări rurale romane; tot acolo au fost descoperite monede antice și un relief de marmură²³. Cercetarea de teren, în zona lucrărilor pentru canalul Poarta Albă-Midia a evidențiat existența, mai ales a ceramicii romane tîrzii cu striuri, sec. V—VI e.n.

În condițiile în care zona litoralului vest pontic prezenta, în epoca romană, dar mai ales în sec. IV—VI e.n. o importanță strategică deosebită pentru securitatea navigației, a drumurilor comerciale și militare, dar și apărarea noii capitale a imperiului, malul lacului Siutghiol, în imediata apropiere a Tomisului, face parte integrantă din sistemul de apărare a coastei.

Subliniem importanța așezării fortificate de la Fabrica Munca, nesemnalată anterior, acum în mare parte distrusă de lucrările canalului, și posibilitatea corelării celor trei așezări fortificate cu securitatea zonei nordice a Tomisului și a apeductului, de o importanță vitală pentru metropola tomitană.

Se poate constata că cele zece așezări prezentate indică o destul de mare densitate de locuire în zonă; trei dintre acestea pot fi puse în legătură cu drumul de coastă care făcea legătura dintre așezările, orașele și fortificațiile de pe litoral²⁴.

²³ TIR, I, 35, p. 50.

²⁴ A. Aricescu, *op. cit.*, p. 135 și 143, n. 66; Al. Suceveanu, *op. cit.*

RECHERCHES DE TERRAIN SUR LE BORD DU LAC SIUTGHIOL

RÉSUMÉ

L'auteur présente une recherche du terrain pratiquée dans le territoire tomitain, au nord de la ville de Constantza. Sur la rive de sud-ouest et de l'ouest du lac Siutghiol on a découvert quinze points d'intérêt archéologique ; parmi eux, dix sont des habitats antiques datés entre le IIe siècle av. n.è. et le VIe siècle de n.è. Il y a aussi des éléments de la haute époque médiévale. Les trois habitats qui sont fortifiés peuvent être liés avec la route stratégique de la côte pontique.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. I. Carte de la zone des recherches.

Fig. II. Fragments céramiques des habitats notés avec les numéros 2, 3, 13.

Fig. III. Fragments céramiques des habitats notés avec les numéros 4, 14.

